

КОЛХОЗТАРНЫҢ ОТЧЁТ-СӨНГҮЛДАЛЫГ ХУРАЛДАРЫ

Көдээ ажил-агый артелиниң Уставын шыңгыы сагыыр

Чокта чаа «Дөң-Терек» колхоз-отчөт-сонгулдалыг хуралы болуп эрктен. Аңаа 1953 чылда көдээ ажил-агый артелиниң ажал-чорудулганын дугайында баштаар черин даргазы эш Кунгаа илеткел кылган.

Нитиниң мал ажылын хөгжүдери, көдээ ажил-агый продуктуларын күрүнө дужаарының планын колхоз чогуур үезинде долдур болгаш ажыр күөсеткен. Артель тарылганын шөлүн калбарган болгаш дүжүт ажаап алышканын чогуур хуусаада дооскан. Колхозта муракчыларның саны чыл-чылда-ла өзүп турар. Оларның чамдыктарыниң кыска кылдыр көргүзгө, хойжу Д. Допчаа каракуль кошкарлар-биле 175 баш хойларны эдериштиргеш, 219 баш каракуль уксаалыг хураганарыни менди өстүргөн. Хову бригаданында Мыйдок, Хуралбай, Шырап, Тас олар боттарының хүдээлгезин эки күөседип келген. Тудугу бригада эрктен чылда чурттага бажынарны, мал кажаларының болгаш бүдүрүлгө тудуларының планын күөсеткен. Артелиниң ажал-агыйны быжыглаарыне угландыр Бай-Тайга МТС элээн хемчеглерни ач чоруткан деп чүвени колхозчулар отчөт-сонгулдалыг хуралга демдэгээн.

Устүнде айтык чамдык чедишкннер-биле чергелештир артелиниң ажал-агыйна улуг чөтөстөр илеретинген болгаш бар курлавырлар бүрүн ажылатынмай турар. Колхоз малдык продуктулуун болгаш

элбекшилдик дүжүтү чедип ап шыдашкан. Оң ужурунда колхозчулар бир күш-хүнүнге чүгле 1 килограмм тараа, 3 руоль 40 копейк ажык оругалык болган. Күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак тургустунган болгаш көдээ ажал-агый артелиниң Уставын каржызы-биле үрөп турар чоруктарның фактылары илеретинген. Күш-хүнүн доктаатынган минимумун күөсетпейн турар колхозчулардан аңда, 78 кижини нитиниң бүдүрүлгө ажылынга шуут киришпезин чорук болза, уставтың негеделерин сагывааны ол болур-дур. Колхоз баштаар чери артель уставын сагырының шыңгыы хемчеглерни чорутпааны дыка чөтөс. Колхозта үчөт, отчөт ажылы сандаргай, мурнунда санагыч турган Очур 17 муң рубльди кайы-хамаан чок будагдаан, оң дугайында чогуур хемчег амдыгаа чеди алдырмаан.

Баштаар черин даргазы Х. Кунгаа колхозчуларның нити хуралының шитпери чок турбуже, колхозтун 3 тонна тарааны райпога саткан, Тээли суур Совединде шилтиктен 1 муң рубльди алгаш, колхозтун кассазына кирибээн. Сүт-бараан фермазының эргелекчизи турган С. Шимикен колхозтун удурткучуларының олутпай, хыналда чок чоруун ажыглап алгаш, ферманың сүдүн садып, самчыгап турган, оң ужурунда ферма 18 муң рубль түгө когаралдык болган. Колхозтун удурткучулары күш-хүннерин шын эвес чарыдап турган, чүл дизе, кол-

хозчу эвес кижилерге күш-хүннерин санап бээр таварыгалар хөй улаа болган. Чамдык малчыларның харысалга чогуудан 11 баш чылгы, 6 баш инек, 5 баш шээр мал чиккен, ол малдарның орнуу хамаарышкан кижилерден төлетирер дугайында колхоз баштаар чери боттут хемчеглер албаан. Сорулга болза, көдээ ажал-агый артелиниң Уставын шыңгыы сагыры дээш демисежири болур.

Колхозчу кадрларны таарыштыр тургузар болгаш өстүрер талазы-биле артелиниң баштаар чери тодаргай ажал кылбаан. Ычангаш ферма эргелекчиси болгаш малчынар оон-даа өске кадрлар ажылга ызырнимас, үргүлчү солчур чоруктар бар. Хамык ужур болза, колхозчу кадрлар-биле ажылды үнденини-биле экижидеринде Колхозтун ревизия комиссиязы (даргазы турган эш Намзырай) чыл дургузунда чүгле ийи катап хыналда чоруткан боордан башка, оортан тодаргай кандыг-даа түнөл кылбаан.

Артель баштаар чериниң чаа соңгутурган составы болза, колхозтун отчөт-сонгулдалыг хуралына илеретинген бүгү чөтөстөрүни дарый чаладыры-биле ажылдаар. Колхозтун удурткучулары колхозчуларның савалдарын болгаш хуралдың шитпирин херек кырынга боттут күөседир ужурулу болгаш үндүргөн шитпирин күөселдезини хыналдазын баа чорудар херек.

Х. МААДЫР.

Бай-Тайга район.

Курсантыларга таарымчалыг байдалдар ам-даа тургустунмаан

Бистин областың МТС-теринге, совхозтарына болгаш колхозтарына муракчы, социалистик көдээ ажал-агыйның амгы үдеги техниканы чөп ажыглап билер тускай эртемниглерни белеткеп үндүрери-биле 300 ажык курсантыларлыг механизаторлар училищезини бө өрөдилге чылында область төвүнге аяктыкан.

Училищедө курсантыларның хөй нуруузу колхозтардан, совхозтардан болгаш МТС-терден келген аныктыр болуп турар. Оларның иштинде 100 ажык кижик комсомолчулар. Оларга көдээ ажал-агыйның амгы үдеги нарын техниказын ылап шидгээттирери, оларны культурулуг, төлөпиг аажы-чанга өөредип кижизидери— училищениң башкыларының мүнбунга чугула сорулга.

Бо сорулганың үр-түнелдиг күөселдезин чедип алыры курсантыларга таарымчалыг материалдык байдалдар: оран-суурну, идик-хепти, аш-хемни четче хандырганымдан, а ол ышкаш өөредилге-кижизидилгеге ажылды оларның ортузунга шын тургустунмаан улуу-биле хамаарыжыр.

Ындыр турбуже, курсантыларның материалдык хандырылганы, ылаңгы өөредилге-кижизидилгеге ажылдар чогуур негеделинде чедир тургустунмаан. Оң барымдаазы кылдыр каш чижектерни көргүзгөргө четири. Хоорайның Кызыл партизан кудумчузунда № 23 бажынының адакы кабында механизаторлар чурттап турар. Өрээлдерин (ылаңгы № 1, 7, 10, 11, 12) ишти соок, өл-шөк, сонгалары шупу хыраалааш, дошталы берген. Бустуг олзага системазы үзүктелешкенин ажылап турар, а чамдыкта мырдык ажылдавайт бээр, оң механиктери одалга системазының сөптөшкенин кылбас, боттарының дорт хүдээлгелерин харысалга чок күөседип турарлар. Кол механик Останин ажылга элээр келбес, оң буруузу-биле сүт шимчедир электромотор өргөтүп калган чаа электромотор-биле ону солуур ужурга таварышкан. Ол дугайында Останини кандыг-даа хемчег көргүспээн.

Кежээки үелерде үстүнде өрээлдерге кичээл кылыр аргажок, чырык багай, чамдыкта бүдүн хонуктарда чырыкты чок апаар, керосин лампалары чүгле ийи өрээлде бар. Оң ыңай өрээлдерин эжикирин шоочалаар дүлгүрүлөр чогуудан идик-хеп, чоорганнар (иштики, даштыкы), аржылар чидип турар. Оң уламчандан курсантыларга хеп, чоорганнар чедишпестеп турар. Училищениң ди-

ректору эш Амбросов бо бүгү херекке албайн турар. Харын чамдык курсантылар бо дугайында аңаа хомудалдар тургузарга: «Общешитени арыглап аштап турар харысалгалыг ажылдакчы бар, корум-чурумну тургузарын, бүгү чүвени хайгаараарын ол кылыр, оң херээ ле болгай, а чүү чиде бээр болдур, ону оң шалынында тыртып алыр бис» деп харылап турар. Өөредилге-кижизидилгеге, культура-масса-лыг ажылдар ында шуут чорувайн турар.

Курсантыларның дыштаныр хүнерин чөп эрттирерине училищениң кайы-даа организациялары кичээлге салбайн келген. Солуннар, журналдар, литературалыг номнар училищеге келбейн турар, сөөлү үеге чедир өрээлдерге радио безин киришимээн турган. Хөгжүм аймаандан чангыс баян бар турган, ам оочу шыгжагда чыдар. Кижизидилгеге башкы эш Воронков политмассалыг ажылдар талазы-биле курсантылар ортузунга чүну-даа кылып көрбээн, арагалан-арагалат, харын сөөлү үеге ол боду чиде берген. Общешитиеде хана солунуң редакциязын, арыг-шевер комиссиязын, корум-чурумнуң дүрүмүн, хүн чурумун организациятаван.

Кижизидилге ажылын, корум-чурумну багай организациядан, оң чөгуур кичээлгениң дирекция черинин, парторганизацияның (секретары эш Лама) болгаш комсомол организациязының (секретары эш Кочнев) талазында сагыш салбайн келгенинде 5 хире курсантылар чурум үрээш, училищеден үндүргөн, а чамдыктары аалдарыне туразы-биле чангылааннар.

Амгы үеге ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сонгулдалар ышкаш чугула политиктик кампания чоруп турар, училищениң курсантыларын ортузунда агитас-массалыг ажылды багай организациятаван, ол талазы-биле лекция, беседа чорувайн турар. Ынчаарга кижизидилгичи башкы Воронковтун орнунга кирген Н. Гончарованың амга чедир кылыпкан көкү ажылы база-ла чок.

Бо бүгү чөтөс фактыларын ортузунда эшитип тура-ла училищениң директорунун, ында партия эге организациязының болгаш өске-даа хамаарышкан органның талазында ол чөтөстөрүн чаладырының хемчеглерин албайн келгенин, көдээниң тускай эртемниглерин Селеткеп үндүрер чугула сорулгага тоомча чок болуп турарыни кижикайгаар.

Л. ЧЕТВЕРИКОВА.

Дайынчылар-биле ужурагышыкың нежээзи

Кызыл хоорайның № 9 агитпунтузу Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флорунуң 36 чыл оюнга хамаарыштыр сонурганчыг кежээни организациятаван.

Улуг эвес илеткедиг соонда сонгукчулары мурунуга Тывага хамааты дайын үезиндеги партизан страдының алдарлыг командири Сергей Кузьмич Кочетов болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынын киржик-

чи чоран Иван Илларионович Хомайко олар боттарының дайынчы үелериниң дугайын сактып чугаалаанар. Оларны ол беселалары сонгукчулар-биле сонурганчыг чугаалакчылык кылдыр хуулган.

Совет Армияның хүнүнге алдар болдурду, фельдшер-акушер школазынын бот-тывынгыр уран-чүүл коллективни концерт көргүскөн.

А. ЛЕПЕШКИН.

Редакцияга чагааларның допчулалы

Совет медицина эртеми-биле чөтөсөнгөш, бистин чурттуң хамааты бүрүзүнүң кадым, үр чуртталгазы дээш бараан болуп ажалдаары — медицина кадрларының хүндүлүг хүдээлгелери.

Бо хүдээлгелерин ак-сеткилдиг күөседип, ажылчы чоңуң культуру-луг кадык чуртталгазының шынчы демиселчилерине санадып, азыркы кижилерниң негеделеринге ээлдештиргени-биле кичээлге салып ажалдап турар совет медицина ажалдакчылары бистин областың райондарының көдээ суму болгаш колхозтар төптөринде бар.

Маңаа ол дугайында бижикчилериниң редакцияга бижип турар чагааларының допчулалы барымдаа болур.

Эрзинин район эмнелгезинде ажалдап турар эмчи эш А. Синова бодунун кижиниң эмнээр хүдээлгезин эки күөседип, аарааш келген кижилерин үнүнге дыннатыр болуп, оларның негедө хомудалдарын өйшөанда хандырып-турар, көдээ чөп ортузунга медицина талазы-биле агитация-пропагандалыг ажылдары калбартып, суурда чуртталга бажынарның чангыстап кезип чораш, санитар-гигиенаның эмнелге-профилактиктик хемчеглерин үзүк чок чорудуп турар деп эш К. Сандый бодунуң чагаазында мактап бижип турар.

Чөөн-Хемчик районда эш В. Мосун-оолдун бижип турары болза, ол районун «Большевик» колхозта эмнелге салбырының эргелекчизи Н. Виноградова, оң дузалакчызы Т. Буршева олар колхозчу чоңуң кадым, арыг-шевер чуртталгазы дээш эрестиг демиселчилер болуп, сөөлү айларда совет медицинаның ижи-бүрү темаларына лекция, беселалары 12 удаа кылып чорутканнар. Олар колхозтун мал фермаларында малчынарга медицина дузалакчызын доктаамал көргүзөр сорулга-биле график ёзуугар неделяда ийи удааның ыяаыла шинчилгезин чорудуп турарлар.

Барын-Хемчик районун Аксы-Барлык сумузуң «Ленин орду» колхозтун эмнелге салбырында эмчи эш Г. Мишакова суурнуң чуртталгаларына медицинаның чогуур дузалакчызын көргүзүп турар, ылаңгы чаш уругларның культурулуг кадык өздүлгезинге кичээлгенин салып, нелерге чугула ужур-дузалыг лекция, беселалар хөй удаа чорудуп келген болгаш бодунуң эки ажылы-биле колхозчу чоңуң хүндүткелин чедип алган деп эш А. Кудерек бижээ.

Көдээ чоңуң культурулуг кадык чуртталгазы дээш боттарына онаашкан хүдээлгелерин ак-сеткилдиг, шынчы чорук-биле күөседип турар бо үстүнде медицина ажалдакчыларының эки ажылы өскөлөргө үлгөр болуп болгаш шак мынчаар ажылдаары эмедикчи кижини бүрүзүң өөрүнчүт.

(Төңүзү 4-кү аринда).

Бедик дүжүт дээш демисежир

1953 ажал-агый чылының түнелдериниң болгаш моон сонгааргы сорулгаларының дугайында айтырыгы колхозчулар отчөттүг хуралга чугаалажып эрктен. Коммунист партияның болгаш Совет чазактың хүн-бүрүде сагыш салышканына сорук кирген колхозчу ишчилер нитиниң ажал-агыйның улам ыңай көдүрүлүшүнү дээш шуудуру ажылдап келген болгаш ажалдап турар. Ол хуралга Калинин аттыг колхозтун ажал-чорудулганын дугайында баштаар черин даргазы эш Чаш-оолдун илеткел болган.

Көдээ ажал-агый артели хыянының, шээр малдык болгаш хамаарының, азырал кушгарың баш санын өстүрериниң планын ажыр күөсеткен. Ол ышкаш эт, дүк белеткелиниң күрүнө планы күөсеттинген. Нитиниң мал ажылында муракчыларның саны өскөн. Оң иштинде эштер Чыргал, Чамыр, Дарым-оол дээш ышкаш малчынар малдык баш санын өстүрүп, оң чаш тычун менди ап турар.

Чамдык чедишкннер-биле чергелештир артелиниң ажал-агый чорудулганында улуг чөтөстөрүн колхозчулар илередиң шүгүмчүлээн. Тудуларның планы шуут күөсеттинген. Агротехниктиг хемчеглер чорутунмааны-биле эрктен чылда дүжүт дыка куду болган. Тараа культулары дыка чидирлиг ажаап алдынга.

Акша-хөргөң, мал талазы-биле организациялардан болгаш кижилерден алыр дыка хөй түнүг өрөлдөр дедиң эгитимээн, бо талазы-биле колхоз баштаар чери сула ажылдаан. Нитиниң өңчүзүн төгчөгүзөр таварыгалар ам-даа бар. Төмүр, Өдүрөк ышкаш колхозчулар артелиниң элээн хөй акша-хөргөңүн булагдаан чүл бар. Колхозтун чолаачылары турган Чучалин, Жаров машиналарны үргөлтүрүрү, баштаар чер оларны баш бурунгаар хемчег албааны дыка чөтөс.

Колхоз чаксы тарылга белеткелини көчүг оожум чорудуп келген. Үрөшнөр четчелетимээн болгаш чажар шынарыга чедиң арылгатынмаан, чөтөс-херекселдерин, машиналарны септелгези отчөттүг хуралга чедиң-ле барык чорувайн турган. Тарылга шөлүңгө удобрение белеткеп тэгериниң планы ыракта чеди күөсетинмейн турар. Эрктен чылда МТС-тиң тракторлары, сөялалары эки септетимээн ужурунда үргүлчү үрелиң турган, ычангаш трактор бригаданы агротехниктиг чурумну үрээш. Шыгы үңгөн кургаг ховуга тарааны чаштыр тараан чорук дүжүттү кудулаткан.

Колхоз баштаар чериниң болгаш колхозчуларның мурнунда бир кол сорулга тараа, картофель, ногаа

культураларының элбекшилдик дүжүдүн чедиң алыр дээш болдунар бүгү-ле аргаларны хергелеп чорудары болур. Бо дугайында МТС-тиң дирекциязы болгаш механизаторлары оңа кичээлгенин салыры чугула.

Мынсыгтыг бода малдык, оң иштинде саар инектериниң баш санын өстүрер план күөсетимээнни демдэгээр херек. Колхозчу малчынар 1954 чылда инек малдык өздүлгенин чедиң алыр дээш боттут ажылаары негетинген. Оң-биле кады нитиниң бүгү малының баш санын өстүрер, оң продуктулуун бедидер дээш көрдүнгөн хемчеглерин ам херек кырынга күөседир артакан.

Колхозчу суурну чагаайжыдарын, чаа тудуларның планы күөседирин чедиң алыр дээш демисел болза, колхозту организас, ажал-агый талазы-биле быжыглаарының бир чугула чүлү болур.

Колхозчулар отчөттүг хуралга артель бүдүрүлгезиниң яны-бүрү адырларында хөй чөтөстөрүн илереткен болгаш баштаар черин база колхозчуларның 1954 чылдык дургузунда күөседир ажылдарының дугайында тодаргай сандарын берген. Аңаа үндөшлөш колхозтун отчөттүг хуралы делгеренгей шитпирин үндүргөн.

Х. ТЕМБИРЕЛЬ.

Улуг-Хем район.

Совет сонгулда системазы

Март 14-те, делегейде эң демократтыг конституцияга—ССР Эвилелиниң Конституциясына үндөшлөп, совет улус ам төрт удаа ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сонгууру. Күрүнениң эрге-чагырганының дээди органыга сонгулдаларге белеткеп ажылды чоңарың кайгамчык күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрүлүшкүнүң байдалында чоруп турар.

Чурттуң күрүнө эрге-чагырганының органына бистин сонгулдаларыне совет күрүнениң өсүлүг болгаш долу демократияны күжүңгү болгаш тиелетирбизиниң эң хаан илерээшкени болур. ССРЭ Конституцияның ёзуугар бистин чуртувуста эрге-чагырга Совет күрүнениң политиктиг үндөзин болур ажылчы чоңар депутаттамычы. Советтериниң дамчыштыр хоорайның болгаш көдээниң ажылчы чоңарында туруп турар.

ССРЭ-де капиталисттер болгаш помещиктер чок, малчүлге болгаш улустун тура-соруун хажыдар дээш ону дорамчылаар кым-даа чок болган ужувунда Совет Эвилелинде сонгулдалар өсүлүг хостуг болгаш өсүлүг демократтыг. Бисте сонгулдалар ажылчыларның, тараачынарның, интеллигенцияның дем-катышкышының байдалында, совет улустун найырларының болгаш мораль-политиктиг чангыс-эениң байдалында чоруп турар.

Эрге-чагырганы капитал тудуп, чамдык кижилер өскөдөр дарап турар, өскөдөр, удурлашкышак аңгыларның демисели чоруп турар чурттарда херек сыр өске байладык болуп турар.

Ажылчы чоңар депутаттарының

көдээ болгаш хоорай Советтеринде ССРЭ-ниң Дээди Советинге чедиң күрүнө эрге-чагырганының бүгү-ле органына сонгулдалар ССРЭ Конституцияны ёзуугар чажыт бадылашкыны бүгү-нитиниң, ден болгаш дорт сонгулда эргелерин үндөшлөп чорутууну турар.

Совет сонгулда эргези ёзулуг бүгү-нитини, чүл дизе, ССРЭ-ниң 18 хар четкен бүгү хамаатылары эр, херээжени, расазы, националы, шажын-чүдүлгези, эртем-билини хамаан чокка, олар чангыс черге үргүлчү чурттап турар, турбазы азы ыңай-бээр көжүп турары, олар кандыг аңгыдан азы нитилелден үңгөн болгаш оларның эт-хөргөң байдалы, мурунуку ажал-чорудулганы хамаан чокка сонгулдаларга киржиң эргелиг. Совет сонгулда эргези кандыг-даа кызыгаарлашкынарны билбес. Угааны солулар болгаш судан сонгулда эргезин казытыр шиттирген кижилер шитилеңдик доктааткан хуусааында сонгулдаларга киришпес дээрзи черле бидилгир.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутатына Совет Эвилелиниң 23 хар четкен хамааты бүрүзү сонгудуп болур.

ССРЭ-де сонгулда эргезиниң бүгү-нитини чорунуң кандыг-бир кызыгаарлашкыны болдур бээр кандыг-даа арга чок. ССРЭ-ниң күрүнө эрге-чагырганының дээди органы сонгуурунга бистин чуртувустун сонгулда назылыг чоңуң барык шүптүзү кижиң турар: 1937 чылда ССРЭ-ниң Дээди Советинге сонгулдаларга сонгукчуларының 96,80 хуузу киришкен, 1946 чылда ол сан 99,70 хуу, а 1950 чылда—99,98 хуу четкен.

Буржуаз конституцияларда бүгү-нитини сонгулда эргезини нургулайында чарлап турар, а херек кырында чангыс-даа капиталисттик чурт бүгү-нитини сонгулда эргезин чорутпаан болгаш чорутпайн турар. Буржуаз сонгулда системазы ажылчы чоңарының сонгулда эргелерин кызыгаарлашкыны, оларны сонгулдаларга киришпезин барымдаалап тургустунган. АКШ-тың 48 штаттарының сонгулда хойлуларында ажылчы чоңарының сонгулдаларга киришинден чылаалыгы утландырган нитиниң-биле берген ажыгы яны-бүрү кызыгаарлашкынар санының турар.

Аныктары сонгулдаларга киржинден чаладыр дээш чамдык капиталисттик чурттарда, чижээ, АКШ-та, Англияда, Францияда 21 хардан, Норвегияда, Швецияда 23 хардан, Голландияда 25 хардан куду кижилерни сонгулдаларга киришпес кылдыр кызыгаарлашкыны чоруткан.

Хөй-хөй капиталисттик чурттарда херээженерге ёзу барымдаалап бени сонгулда эргелерин тымыспайн турар. Шериг болза, политиканы чорутпас ужурулүг чүве деп хоозун чылдаган каккаш, хөй-хөй чурттарда шериг албаныларның сонгулда эргезин казып турар.

ССРЭ-ниң дөң сонгулда эргези чарлатынган болгаш боттуу-биле магалдыгынан, чүл дизе, хамааты бүрүзү чангыс бадылаар болгаш бүгү хамаатылар сонгулдаларга ден эргелиг киришип турар. Хамаатылардан кым-даа кижини кандыг-бир оңа эргелерин азы артык чоруктарны эилевейн турар. Ажылчынар, тараачынар, интеллигенция сонгулда-

ларга ден эргелиг киришип турарлар. Херээженер эр улус-биле бир дөмөй ден эргелиг сонгуп болгаш сонгудар. Шериг албанылар сонгулдаларга бүгү хамаатылар-биле бир дөмөй киришип турар. Кандыгда националдың азы расаның сонгукчулары ден эрге сонгуп болгаш сонгуптур эргелерин эдилеп турарлар.

ССРЭ-де ден сонгулда эргези болза, Эвилелиниң Советинге болгаш Националдар Советинге сонгулдалар талазы-биле сонгулда округтары тургузарының чурумун база хандырып турар. Эвилелиниң Советинге сонгулдалар талазы-биле бүгү округтар бир ден болур, олар сонгулда округу бүрүзүне 300 муң чоңу барымдаалап тургустунуп турар, мынчаарга сонгулда округу бүрүзүнде Эвилелиниң Советинге бир депутатты сонгуур. Националдар Советинге сонгулдалар үезинде ден сонгулда эргези мынчаар хандырылар: шведилешкен республика бүрүзүнде оң девисээрини хемчээл болгаш чоңуң саны хамаанчокка Националдар Советинге бир дөмөй төлээлекчилерин—25—25 депутаттарын сонгуп турар. Ден төлээлекчилерин болурун ол-ла принцип автономнуң республикаларын байдалыга база күштүг болуп, олар Националдар Советинге 11—11 депутаттарын сонгуп турар, ол ышкаш автономнуң областтар Националдар Советинге 5—5 депутаттарын, национал округтар 1—1 депутаттарын сонгуп турар.

Буржуаз чурттарда, ылаңгы «сонгулда географиязы» деп адаар чүвениң дузазы-биле ден сонгулда эргезиниң принципи каржызы-биле үретинип турар. Ол болза, яны-бүрү кажар аргалары ажылдавышпаш, мырндай ден эвес округтарны тургузуп турар. Чоңуң хөргөңлиг

кези чурттап турар эвээш чоңуң районнар улуг үлетпүрүлү төптөрүн сонгуп турары ышкаш ол хире санын депутаттарын сонгуп турар.

Бистин чуртувуста дорт сонгулда эргезиниң системазы база боттут илерээшкенин алган, ол ёзуугар күрүнө эрге-чагырганың органиарыне депутаттарын сонгукчулар шуут сонгуп турарлар, тодаргайлаарга, хөй чадалыг системазы үезинде болуп турары ышкаш, кандыг-бир аразында дамчыр сонгулдалар чокка чорудуп турар. Оң-биле депутаттарын сонгукчулар-биле харылаазы дыка быжыгып, боттарының депутаттарыны ажылы дээш сонгукчуларның талазында контрольду чингедип, а сонгукчуларын мурунга депутаттарының харысалганын бедидип турар.

Капиталисттик чурттарда сонгулдалар өске байдалды эртин турар, оларда ийги палаталарын хөй чадалыг сонгулдалар-биле сонгуп азы томулаашкынын аргазы-биле, а чамдык чурттарда—парламент олуттарының ызыгуур салгаар эргези-биле түргүзүп турар.

ССРЭ-де сонгулдалары чажыт бадылашкына үндөшлөп чорудуп турар. Ындыг чурум болза, сонгуур дээш күзөп база боттарының эрге-ажыктарын хандырырын идегеп турар кижилерин бадылаарының долу хосталганын совет кижилерге берип турар. ССРЭ-де бадылашкының чамдык улус массаларың өсүлүг күзөл-соруун хандырып турар.

Буржуаз күрүнелерде чажыт бадылашкы деп адап турар чүве шагала-ла чажыт эвес апарган. Тергилекчи малчүлчү аңгыларга алдында барып ажыктыг калдыктарын сонгуптуруп алыр дээш эрге туткан аңгылар яны-бүрү аргалары хергелеп турар. Оларның холдарында капитал, армия, полиция, суд, кара-бажын, пропаганданы болгаш

ЭМЧИНИН СҮМЕЗИ

Шивишкилээр тиф дугайында беседа

Шивишкилээр тиф — ботка улуг кичээгэйи салырын негеп турар халалыг халдавырлыг аарыларның бирээзи. Оон араан кижидарый эмнетпес болза, аарыг кедерээш, оон амы-тынынга чедип болур.

Бо аарыгның тыптыр чылдагаанары—чуртталга черлерини кирлиг, чутуунда, ылаңгыра мага ботту, иштики болгаш даштыкы хепти арыг-шевер ап чорбазындан болур. Бир эвес чангыс өг-бүлөгө, азы нити чуртталга черлеринге шивишкилээр тифтен араан кижидарый тыптып олче медицинаның кичээгэйи салдырмай баар болза, оон хоралыг аары долгандыр турар бүгү кижилерге доран-на чыпшынып неперээр.

Шивишкилээр тифтин кол-ла тарадыкчызы быт болур. Быттар шивишкилээр тифтен араан кижидарый соруп алгаш, идик-хепти болгаш шуглак дөжөкти дамчы, кадык кижиниң ханынга шивишкилээр тифтин өсүдүкчүлүгү тарайды.

Шивишкилээр тифтин халдавыры аарыг кижиниң чүгө ханынга чоруур. Оон ылгал үндүрери: чараа, дер, сийдик—бо бүгүдө ол аарыгның өсүдүкчүлүгү чок болуп турар. Халдавыр кадык кижиге деген соонда доран-на билдирти бербес, а 10—14 хүнер эрткенде билдиртип эгелээр. Ол үени аарыгның билдирмес үези дээр. Уруглар бо аарыгны улуг кижилерге бодаарга, элээн чийк эрттирип болур, ыналзажок ол аарыгдан уруглар араан-дыр деп дегийт танып билдир кончут берге.

Аарыгның билдирери: мага-ботту нити суларашкындан, дүрген туруп могоанындан, аңынычалындан болгаш чөмгө хөөнүн чидиргенден эгелээр. Бо үези эгелей бергенде, удатпай аарыг кижиниң температуразы шайкын бедип эгелээр, арны кызып, хөй бээр болгаш баштын аары кедерээр, удугунмастал, карактары бир яны болуп, аарыг кижидарый дүвүрээзиниң байдалга тутура бээр. Аарыгның эн берге таварылгалары меделдин бүлүртүңнээр, дембээрээшкиче шилчири болур.

Аарыг эгелээнден бээр 4—5 хонуп чорда, шивишкилээр тыптыр болгаш эн баштай быгынарга, хөрекке, жинге, холдарның шенектериниң

эглир чүстеринге, а оон соонда бүгү мага-ботту чүмү-биле шыва алы бээр. 7—8 хонуктар эрттип чорда, аарыг бодунуң долу сайзыралыга чедер болгаш ол аразы 12—15 хонуктарга чедир узамдыгар, оон соонда температура кудулаар, бир эвес аарыг каядык-бир бергедээшкичер биле оон ынай үдетире бербес болза, шивишкилээр чидип, аарыг кижидарый эгелээр. Бо таварылга чүгө ук аарыгның эмнээшкичин чогуур өйүндө эгелээнден болуп болур.

Нити чуртталга черлеринге, өг-бүлениң кижигуннеринден халындаалдык, дидирээр янының аарыг кижилер тыптып келсе, эн чок полилинкиже ийякпе, азы эмнелге черлеринге доп-доран дыйналаса чоруур. Чүгө дээрге, оларның аразында шивишкилээр тифтен болгаш өске-даа аарыглардан арааннар туруп болуру магат чок. Шивишкилээр тифтен араан кижидарый илересе халдавырлыг аарыгны таратпазы-биле, ук кижини эмнелгеге эккеп, тускай эмнээр болгаш иштики, даштыкы хевин, бүгү ап чоран чүүлүң ак чуга материалдан кылган шоодайга сукаш, быттары чок кылары-биле дезинфекция камеринче чорудар. Дезинфекция хемчеглерин албаанда кым-даа кижидарый бүгүңү ажыглап болбас. Аарыг кижиниң чуртталга турган черинге дезинфекциялээшкичини ыяавыла чорудар болгаш оон өг-бүлениң бүгү кижигуннери санитарлык арыланышкын эртер ужурулуг.

Шивишкилээр тифти эмнээр-биле чергелештир, профилактиктик яны-бүрү таныдылга ажылдарын чон ортузунга чорудары улуг ужур-дузалыг. Ол аарыгдан камгаланыр болгаш оон тарап неперээрин болдурубас төлээде, бот-гигиенаны шынгысагыры, ылаңгыра быдыр чорук-биле демиселди чорудуп, неделя са-нында бир удаа ак-хепти солуп, чунар бажынга чүгдунуп, арыланыры чугула.

Кадык болгаш үр чуртталганы камгалаарының үндезини—арыг-шеверге чагыртып, бот-гигиенаның чурумун кижидарый бүрүзү хажык чокка күүседир болза, чүгө ыначаарда шивишкилээр тифтин айыылындан чал-лап болур.

Эмчи П. ЧЕРКАШИН.

Демократтыг Германияның национал фронтузунуң немец улуска кыйгыры

БЕРЛИН. Чоокта чаа дыкнатканын эзугаар алырга, Демократтыг Германияның национал фронтузунуң Национал Чөвүленини Берлинге хуралы болуп эрткен. Ол хуралга дөрт күрүнелериниң даштыкы херектер министрлериниң берлин чөвүлел хуралының түңнелдерин болгаш Демократтыг Германияның Национал фронтузунга ол чөвүлел хуралдын түңнелдеринден үнүп турар сорулгалары чугаалашкан. Хуралга немец улуска кыйгырыны хүлээп алган.

Даштыкы херектер министрлериниң берлин чөвүлел хуралы улустар аразында харылааларында дүшкүрүлүг чоруктарыны кошкандары дээр, улустарының национал хамаарышпас болгаш айыыл чок чорук дээр демиселинге чаа үе-чалданы ажыдып турар деп кыйгырыга чугаалап турар. Барың талакы күрүнелер, а оларның-биле кады Барың Германияда аденауэржи бөлүк немец улустуң Германияның чангыс-эвин демократтыг үндезинге тайбың катап тургузарынче болгаш тайбың керээзин чарарынче уланган тура-соруун херекке албазын оралдажып турарлар.

Аденауэр герман айтырыг америк оруктап—Германияны «Европаның камгалал нитилежилгезинге» алба-дап киририңни оруу-биле шиптирлетинериң күзеп турар.

Демократтыг Германияның национал фронтузу герман айтырыгы немецтерниң тайбың шиптирлээрин күзеп турар. Ычангаш герман айтырыгы шиптирлээри бирги ээлчегде немецтерниң боттарының керээздериниң дугайында Молотовтуң бүгү саналдарын болгаш оң меделелдерин ол байырлап турар. Совет төлээлериниң берлин чөвүлел хуралына немец нацияның эзулуг эрге-ажыктарын камгалап турганы дээр В. М. Молотов баштаан совет төлээлерге Демократтыг Германияның национал фронтузу бүгү немец улустун мурунундан өөрүп четиргенин илереп тур.

Тур нити герман чазакты тургузар дугайында негелде национал негелде апарган деп кыйгырыга оон ынай чугаалап турар. Чүгө ол негелде даштыкы хайгаарал чокка, монополияларның талазындан салдар-хамаарылга чокка болгаш фашисттер шериг организациаларының талазындан дерзилээшкичинер чокка эзулуг хостуг нити герман демократтыг сонгулдалары магадылап турар.

Немец улус болза, Германияның национал эрге-ажыктарына таар-

Италияда ажил соксадышкынның шимчээшкчинер

РИМ. Чыскаал кылганарың дөрт киржикчилерин Муссомели хоорайга өлүргенине удулгаран 24 шактыг ажил соксадышкынның Сицилияның чер болганга чарлаан.

Полицияның шак ол ужур дүржөк ханыг аажылаашкынныга удулганышкынның демдээ кылдыр база куш-ажылдың бүгү-нитти итали конфедерациязының кыйгырың эзугаар ажилчы чоннарның кажыдалының демдээ кылдыр ажилды 10 минутада соксаткан турган.

Муссомели хоорайга полицияның өлүргени үш херээженниң болгаш бир анык оолду хөржүдүлгезинге хоорайның бүгү чурттакчылары киршкенер. «Унига» солунуң меделеп турарың эзугаар алырга, өлгөннериң дөргүл-төрелдери хоорай чангызының даргазы христиан демократтың чорутканы венотарны болгаш чечектерни буттары-биле депсеп каапканнар болгаш өртеди-кенер.

Муссомели хоорайның куш-ажыл палатазының секретариаты хоорай чагырганың даргазы болгаш жандармаларың командьлакчызы судка бээр деп шиптирлээн.

РИМ. «Унига» солунуң меделеп турарың эзугаар алырга, Венецияның үлетпүр бодурулгелериниң ажилчы чоннары ажил төлөвирин бедилериниң, ажилдан үндүрер чорукту солурунуң болгаш коллективтик куш-ажыл дугуржулгаларың эде көөрүнүң негелделерин деткип, 4-тен 24 шак чедир ажил соксадышкыннарың чарлаан. Венеция, Падуга Ровино, Порденоне, Монфальконе хоорайларга болган ажил соксадышкыннарыңга ажилчыларның 85—100 хуузу киришкен. Ажил соксадышкыннарының түңнелинде хоорайларның транспорттары барык-ла ажилдаван.

Ажил соксадышкыннарының чалгын Тоскана область шыва алган. (СЭТА)

Францияның хөй-нитти «европа армиязын» тургузарының дугайында керээни күштүг болдуруп бадылаарыңга удулганып турар

ПАРИЖ. Чоокта чаа Парижге үлетпүрүнүң барык бүгү адырларының инженер-техниктиг составының национал конференциязы болуп эрткен. Яны-бүрү политиктиг партияларда бактаан турар инженерлер болгаш техниктер ол конференцияга отуржуп тургаш, бонн болгаш париж шериг керээлерин күштүг болдуруп бадылаарыңга удур чайгылыш чок шиптирлин-биле демисежирин илереткенер. «Европаның камгалал нитилежилгези» дээр чүве «тайбыңга болгаш Францияның айыыл чок чоруунга улуг кыжаның» болуп чорудар деп конференцияның киржикчилериниң бир үн-биле хүлээп алган резолюциязында меделеп турар.

«Юманите» солунуң дынаады турарың эзугаар алырга, Парижтиң чүс ажыг көсүк юристери «Европа армиязын» тургузарыңга удур демисежир деп чонга кыйгыры үндүргөн. Олар болза, «Европа армиязын» тургузарың дугайында керээни кандыг-даа хевирге кирип келер болза, ону күштүг болдуруп бадылавазын национал хуралдан дилеп турар.

Тарн департаментиге тараачынар съездизи Барың Германияны чепсеглээринге удур демиселдин демдээни адаа-биле эрткен. (СЭТА)

Индий-Кыдатта дайынны Стассен өсүдүп турар

ПАРИЖ. «Фан Тьер» солунуң дынаады турарың эзугаар алырга, АКШ-тың даштыкы чорудулгалар эргелелиниң удуруткучузу Стассен Францияның национал камгалал министри Плевен-биле чугаалажышкыннарың соонда Сайгонга мынча деп меделгези: «Индий-Кыдатта дайын талазы-биле америк дузаламчы генерал Наваррунуң (Индий-Кыдатта француз кол командьлакчы — Ред.) бодунуң планнарың боттандырыңга болгаш тирилгени чедип

алырыңга четчир деп санап турар мен».

«Юманите» солунуң демделеп турарың эзугаар алырга, Стассениң ол меделгели «Индий-Кыдатта чорудуп турар америк чепсек тулуучу-жуннары күштедирери-биле, тодар-кылаарга каража-когаралдарың санын улгаттарыңга-биле төлетинер ужурулуг» деп чүвени айтып турары ол-дур.

(СЭТА)

Харысалгалыг редактор Д. О. БЕГЗИ.

Совет сонгулда системазы

(Төнчүзү, Эгези 3-кү арында). Сонгулдаларга белеткел болгаш оларны чорудары чогуур сангыт саазы-биле, типографиялар-биле, хуралдар чорударыңга болгаш сонгулда комиссиялары ажылдаарыңга нитиниң оран-бажыңнары-биле, харылааның чепсектери-биле болгаш өске-даа материалдык байдалдар-биле хандырттып турар.

Эрге-чагырга органдарының сонгулдаларының үезинде сонгукчуларның данызын тургузары улуг ужур-дузалыг. Сонгукчулардан кым-даа кижидарый чөп сонгулда данызынга кирбес ужурулуг. Бо болза, бүгү сонгукчулар сонгулдаларга дөң эргелиг киржир арганы хандырып турар. Ылап тода эвес болган кандыг-даа таварылга дүрген илеретинген болгаш этинген турары чугула. Сонгукчуларның данызын парлаанының болгаш сонгулдалар хүнүнүн аразында үеде бодунуң турар черин солаан хамаатыларга «Бадылаар эргени шызылгазы» деп тускай документини тыпсыр, ону ажыглаан сонгукчу кайы барган черинге бадылаашкына киржип болур.

Кандидаттар депидилериниң чурму ажилчы чон бүрүзүңе билдир-гир. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттарыңга кандидаттар депидир эргени хөй-нитти организациаларыңга болгаш ажилчы чоннарның нитилелдеринге: коммунисттер партия организациаларыңга, профессионалдыг эвилелдерге, кооператив организациаларыңга, аныктарыңга организациаларыңга болгаш культура нитилелдеринге тыпсып хандырар. Кандидаттар депидир эргени хөй-нитти организациаларың болгаш ажилчы чоннарның нитилелдериниң төп база чер-чер органдары, а ол ышкаш бүдүрүлгелерге болгаш албан черлеринге ажилчыларны, албан-хаакчыларны нити хуралдары, колхозтарга болгаш суурларга тараачынары, совхозтарга—совхозтарны ажилчы, албан-хаакчыларны, шериг кезектеринге—шериг албан-ыгларны нити хуралдары боттандырар.

Ол улуг эргени ажылавышаан,

совет кижилер ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттарыңга кандидаттар кылдыр ажыкчың аңгыны, тараачынарың, интеллигенцияның, коммунисттерниң болгаш партия кижигуну эвестерин аразындан үнген боттарының эң дээр оолдар, кыстары депидип үндүргенер. Хуралдарга-даа, парламентага-даа кандидаттар дээр агитация чорудар эрге сонгукчу бүрүзүңе хандырттып турар. Совет сонгукчуларың эрге-хүлээлгелери сонгулдалар-биле дооступ калбас. Ол эрге-хүлээлгелер ССРЭ-ниң Дээди Советиниң амгы чыныдааның эргелериниң бүгү үезинде уламчылаар болгаш төлээлекчилериниң органдарың ажил-чорудулазы дээр улустун контролионда илеретинип турар.

Совет улус төрөөн Коммунисттер партиязыңга долу кызыгааржок бердигени-биле сонгулдаларже чоруп орат. Чон-биле үзүлбес харылааны туткан Коммунисттер партия сонгулда кампаниязыңга партия кижигуну эвестерин бодундан аңгылавай, хары оларның-биле чангыс блокка киржип, бүгү ажилчы чоннар-биле кады сонгулдаларга кирип турар. Бүгү сонгукчуларга, эр, херээжен ажилчынарга, эр, херээжен тараачынарга, совет интеллигенцияга, Совет Армияның болгаш Шериг-Далы Флодунуң дайынчыларыңга СЭКП Төп Комитетиниң кыйгырында Коммунисттер партия улустун амыдыралың экижидери дээр, ажилчы чоннарның материалдык чаагай байдалы бедидери дээр демисежир турар болгаш моон сонгаар-даа демисежир деп айтып турар. Ам болуп сонгулдаларга коммунисттерниң болгаш партия кижигуну эвестериниң улусчу блогунуң кандидаттары дээр бадылавышаан, совет кижилер партияга кызыгааржок бүзүрелин, оон политиказың боттандырың дээр, бистин чуртувуска коммунисттер нитилелди тургузары дээр быгыт шиптирлин-биле илдепкейлиг демисежирин база катал илередирлер.

Я. УМАНСКИЙ. («Комсомольская правда» солундан)

Берлин чөвүлел хуралының доозулганы-биле холбаштыр Австрияның Компартиязының меделгели

ВЕНА. Австрияның Коммунисттер партиязының Төп Комитеди чурттуң чонунга дараазындагы меделгелин үндүргөн:

Берлин чөвүлел хуралының бүгү дискуссияларының кол айтырымы: герман милитаризм катап төртүңүр болуп турар. Аденауэр, Крупп, Мантейфель, Гидеран, Кессельринг болгаш оон-даа өскелер чүс-чүс мун кижилерге шериг хевин кедирер арганы ап, дивизиялары база дагын командьлап, өжөөн негекчи дайыны белеткээр ужурулуг бе—деп айтырып болуп турган.

Молотовтуң саналдары герман милитаризмин катап төртүңүшкүнү шактыктаарынче уланган турган. Аденауэрниң болгаш гитлержи генералдарың командьлазы-биле күштүг герман армияны тургузарың ыйыдып турган Даллес ол бүгү саналдары хүлээвээн. Герман айтырыг талазы-биле Берлинге чангыс-эптиң чедип алдырмаан чылдаганы мыда болуп турар.

Ол-ла чылдагаан-биле австри күрүне керээзинге ат салдырмаан. Даллес бодунуң дайын планнары боттандырының эрге-ажыктарыңга таарыштыр герман милитаризмин база дагын быжылаарың болгаш Австрияже баар орукту алаа база дагын салып бээрин күзеп турар... Совет Эвилели герман милитаризмин катап төртүңүшкүнү шактыктаарың оралдажып турар. Ол болза, чүгө Совет Эвилелиниң эрге-ажыктарыңга таарыштыр эвес, харын бүгү улустарны, оон иштинде немец улустун-даа эрге-ажыктарыңга таарыштыр турар. Ол болза, ол дугайың Молотовтуң тодаргай чугаалааны ышкаш бистик улустуң амыдыралы эрге-ажыктарыңга база таарыштыр турар. Күрүнө керээзин чарарыңга Молотов шактыктаан дээр аяның, ол Австрияның үр үениң иштинде ээлеп чагыртырын күзеп турар

ГРИППТИ НЕПТЕРЕТПЕЦЕР!

Грипп—халдамырлыг аарыг. Чарааның чаштанчызындан, азырып бышкырганындан болгаш чок тургаш чугаалашканындан дамчыт халдаар; аарыг кижиниң дүкпүрүңден болгаш чөдүргенинден, ошкажырындан болгаш хол тутчуп мендилежиринден; аарыг кижиниң ажыглап турган аржылындан, думчук аржылындан, аяк-савазындан болгаш өске-даа чүүлдерин дамчыштыр халдаар аарыг.

Грипп колдуунда думчук суу төктүрү-биле, чөдүл-биле, нити кошкыашкын-биле болгаш эът изири-биле (температура-биле) аарып илерээр.

ГРИППТЕН ААРЫ БЕРГЕН ҮЕҢЕРДЕ ДОП-ДОРААН ЭМЧИГЕ БАРЫҢАР, БАЗА ЭМЧИНИҢ АЙЫТКАН ЧУРУМУН БОЛГАШ ЭМНЭЭШКИНИ ШЫҢГЫ САГЫҢАР.

Бодун болгаш долгандыр турарларың грипстен канчаар камгалаарың?

Чөдүрениңде болгаш бышкырыңарда долгандыр турарлардан өскөр көрүңгөш, аскыңарны болгаш думчуңарны думчук аржылы-биле дуглаңар, шала кырынче дүкпүрбөңер.

Хол тутчуп мендилежиринден болгаш ошкыашкындан чаллап чоруңар.

Холуңарны үргүлчү-ле чуңар, мага-бодуңарны, иштики болгаш даштыкы хевинерниң арылаашкынын сагыңар. Холуңарны чөм чиириңерни мурунунда чуңар.

Грипптен араан кижидарый чангыс орунга удуванар, нити аржылыды, думчук аржылың, дөжөкти болгаш өске-даа хеп чүүлүн ажылаванар, база чангыс савадан чөмөнмөңер.

Өрээлиңерни үргүлчү-ле агаарга каксыңар. Бодуңарны организмиңер спорт-биле болгаш гимнастика-биле быжылаңар. Арыг агаарга үргүлчү үнүп туруңар.

Грипптен араан демдектерин урулгарың школага, урулгар садыңа, яслиңиче болгаш өске уругларже чорутпаңар.

Грипптен араан илер урууңарны ажаарыңарда, ылаңгыра уругту-эмзиреринер үезинде аскыңарны болгаш думчуңарны марли-биле дуй шып алыңар.

Бир эвес бажыңарда грипстен аараан кижидарый болза, АРГАЛЫГ-ЛА БОЛЗА, ААРЫГ КИЖИНИ КАДЫК КИЖИЛЕРДЕ АҢГЫЛАҢАР.

Аарыг кижиге тускай орундан аңгылап беринер. Бир эвес аарыг кижини аңгы өрээлге чыттырар арга чок болза, аарыг кижиниң орун көжеге-биле дуглаңар. Аарыг кижини кылынадыр шуглавышаан, өрээлди үргүлчү агаарлаңар.

Аарыг кижиниң чидар өрээлин өл пөс-биле үргүлчү чодуп туруңар. Аарыг кижиге аңгы-саваңы, аржылыды, дөжөктин эт-херекселерин болгаш оон-даа өске чүүлдерин тускай ажылаарың харагалзаңар. Аарыг кижиге дүкпүрүң чүвени салып беринер, ону хүнчү-не изип суг-биле чайып төгүңер.

Грипп-биле демисежириниң бүгү дүрүмнерин сагыңар, база оларны күүседирин долгандыр турар кижилерден негенер.

Тыва областың санитар чырымышкыны бажыңы.